

Наталія КРИШТАЛЬ,
з здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
krystalnatasha90@gmail.com

Олександра ДУБАСЕНЮК,
доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник
освіти України, Почесний академік НАПН України,
Президент ГО «АМСКП "Полісся"», професор кафедри
професійно-педагогічної, спеціальної
освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dubasenyuk@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ О.А. ЗАХАРЕНКА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У дослідженні проаналізовано особливості творчої спадщини О.А.Захаренка як педагога новатора не лише в Україні, а й за рубежом. Крім того, досліджено біографічні відомості О.А.Захаренка, які мали вплив на становлення його педагогічної позиції та поширення його педагогічних ідей. Обґрунтовано актуальність публіцистичної, педагогічної, наукової та методичної спадщини автора, репрезентовано реалізацію творчого підходу безпосередньо у практичній діяльності, висвітлено основні засади педагогічних ідей та концепцій відомого педагога.

Ключові слова: творчий підхід, педагогічні ідеї О.А.Захаренка, Сахнівська середня школа, педагогіка мети, навчально-виховний процес, педагогічна діяльність.

The study analyses the peculiarities of the creative heritage of Oleksandr Atonovych Zakharenko as an innovative teacher not only in Ukraine but also abroad. In addition, the biographical information of O.A. Zakharenko, which influenced the formation of his pedagogical position and the dissemination of his pedagogical ideas, is studied. The author substantiates the relevance of the author's journalistic, pedagogical, scientific and methodological heritage, presents the implementation of the creative approach directly in practical activities, and highlights the main principles of pedagogical ideas and concepts of the famous teacher.

Keywords: creative approach, pedagogical ideas of O.A. Zakharenko, Sakhnovska school, pedagogy of purpose, educational process, pedagogical activity.

Постановка проблеми. В умовах освітніх трансформацій актуалізуються проблеми модернізації навчального процесу. Сучасному педагогу недостатньо володіти фаховими знаннями, вміннями та навичками для забезпечення належного рівня освітньо-виховного процесу. Він має бути творчою особистістю, креативно вирішувати актуальні педагогічні проблеми. Одним із теоретиків та інноваторів творчого підходу свого часу вважаємо О. А. Захаренка, який мав унікальні педагогічні погляди, ідеї і, втілюючи їх на практиці,

зробив значний внесок у розвиток педагогіки загалом та креативної педагогіки зокрема.

О. А. Захаренко працював в умовах складних освітніх викликів свого часу та був прихильником упровадження свого досвіду, зокрема у Сахнівській середній школі, постійно наголошуючи, що навчально-виховна програма, перш за все має бути націленою на майбутнє.

Загальновідомо, що О.А. Захаренко та його педагогічна спадщина неодноразово були об'єктами дослідження науковців, методистів, учителів, втім, дослідження реалізації його творчого підходу у педагогічній діяльності є актуальним й доцільним у сучасних умовах.

З погляду В. О. Сухомлинського, однією із головних цілей освіти і виховання є приділення особливої уваги результатам навчання як попередній умові оцінки успішності школяра, оскільки саме кінцевий показник набутих знань, умінь та навичок дає змогу самореалізації у майбутньому. О. А. Захаренко вбачає у навчанні, як результат не кількість набутих учнями знань, умінь чи навичок, а вміння досліджувати світ, віднаходити необхідну інформацію та впроваджувати її у практичну діяльність. ,

Мета дослідження: проаналізувати особливості творчого підходу О.А.Захаренка у педагогічній діяльності на прикладі його педагогічної спадщини.

Ключові методологічні підходи у цьому дослідженні репрезентовані загальнонауковими та спеціально-науковими,

Виклад основних положень. Ідеї творчого підходу до педагогічної діяльності у контексті всторико-педагогічного підходу розроблялися відомими за рубежом та в Україні теоретиками і практиками педагогіки, такими як Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці, Ф. А. Дістервег, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та ін. Методологічні засади творчого підходу закладено вітчизняними вченими такими як В. П. Андрущенко, С. У. Гончаренко, В. Г. Кремень, О. А. Дубасенюк та ін. [2, 3]. О. А. Захаренко, спираючись на історичні та сучасні здобутки, також зробив важливий внесок у розробку цієї проблеми.

Ім'я О. А. Захаренка стало символом новаторства та гуманізму в українській педагогіці. Він створив навчальний заклад, в якому кожен учень відчував себе особистістю, а набуті знання ставали основою для розвитку творчої, упевненою в собі особистістю. Його педагогічна спадщина вміщує не лише методики та підходи, а й філософію життя, де головною цінністю постає людина.

О. А. Захаренко народився у 1937 році на Черкащині, він обрав шлях учителя, закінчив фізико-математичний факультет Черкаського педагогічного інституту. Згодом, у 1966 році, він очолив Сахнівську середню школу, яка під його керівництвом перетворилася на справжній центр педагогічних інновацій. Педагог упроваджував у навчальний заклад принципи співробітництва, в якому учень і вчитель поставали як партнери, де панувала атмосфера довіри та взаємоповаги. Він вірив у творчий потенціал кожної дитини, створюючи необхідні умови для її всебічного розвитку.

Т. В. Філімонова зазначає, що «На посаду директора школи Олександр Антонович прийшов уже досвідченим педагогом, маючи за плечима семирічний досвід вчителювання, під час якого сформувався як педагог, людина, громадянин. Він був передусім сільським учителем, директором сільської школи, що спонукало його та весь учительський колектив до створення системи діяльності сільської школи, як центру духовності й культури всього села» [9, с. 544].

О. А. Захаренко – педагог-гуманіст, який обрав за основу своєї педагогічної системи єдність та співробітництво учителів, батьків та учнів. Він сприяв залученню учнів до праці, оскільки через посильну працю дитина починає пізнавати світ і формується як особистість.

Цілісність його концепції полягає у постійному взаємовпливі: навчання, відпочинку та праці, а також – розвитку творчих здібностей.

Сахнівська середня школа стала справжньою лабораторією, де народжувалися нові ідеї та підходи. О. А. Захаренко постійно експериментував, шукаючи шляхи до серця кожного учня. Його школа була відкритою до інновацій, співпрацюючи з педагогами різних країн [8].

Заслуги О. А. Захаренка були високо оцінені. Він став Народним учителем, академіком Академії педагогічних наук України. Але головною нагородою для нього були успіхи його учнів та вдячність.

Доволі цінним є і науково-педагогічний доробок О.А.Захаренка, оскільки деякі його праці не тільки не втрачають актуальності, а й є особливо цінними у в умовах сучасних викликів.

У 1976 році О. А. Захаренко та С. М. Мазурик представили суспільству працю, яка постала своєрідним маніфестом громадянського виховання. «Становлення громадянина» – це не сухі теоретичні викладки, а живий діалог з читачем про те, як виростити справжню людину, патріота своєї країни. Дослідники ставити гострі питання, вони не уникали складних проблем. Їхня праця – це заклик до дії, до активної участі у вихованні молодого покоління. Перу цих авторів належить і праця «Школа над Россю», написана 1979 року. Вони стверджують, що громадянське виховання – це не тільки набір правил та інструкцій, а складний процес, який вимагає від дорослих мудрості, терпіння та любові.

Про власний досвід роботи у школі, спочатку як учитель, а потім як директор О. А. Захаренко розповідає у працях: «З щоденника директора школи (Сахнівська середня школа)» (1987 р.) та «Знайомтесь: Сахнівська середня школа» [4]. «Творчі таємниці вчителів» та «Найболючіше – сільська школа» розповідають про дітей та основні види роботи О.А.Захаренка у школі, які він вважав найбільш ефективними. У Сахнівській середній школі було створено унікальне навчально-виховне середовище, де діти почувалися себе комфортно та вільно [5]. Педагог використовував різноманітні форми та методи роботи, для прикладу:

- уроки-роздуми: на яких учні вчилися аналізувати, критично мислити та висловлювати свою думку.

- позакласні заходи: екскурсії, походи, свята, які сприяли розширенню кругозору учнів та їхньому духовному розвитку.

- проєктна діяльність: учні працювали над різноманітними проєктами, що розвивало їхні дослідницькі навички та вміння працювати в команді.

- самоврядування: учні брали участь в управлінні школою, що сприяло розвитку їхньої громадянської відповідальності [8].

Крім творів, які стосуються суто шкільного життя та практики навчання й виховання, О. А. Захаренко також був і теоретиком педагогіки. Про це свідчать його науково-публіцистичні розвідки «Виступ на пленарному засіданні (на I з'їзді педагогічних працівників України)», «Розраховуємо на мудрість: Думки з I з'їзду педагогічних працівників України» [4].

Унікальною є праця автора «Енциклопедія шкільного роду (автобіографічні дані, спогади, роздуми)», оскільки автор створив «нову систему громадянського, сімейного та трудового виховання [6]. Він на практиці реалізував ідею школи-родини, школи, життя якої тісно перепліталось з життям села, його історією» та відтворив багаторічну пошукову роботу учнів у чотири томній праці [1]. Вивчаючи «Енциклопедію», ми занурюємося в атмосферу сільського життя другої половини ХХ століття. Ось дитячі спогади про перші кроки до школи, ось розповіді про мудрість сільських учителів, ось історії родин, які пережили війни

та голодомори. Кожен рядок – це віддзеркалення долі, мрій та сподівань простих українців. «Енциклопедія шкільного роду» – це не лише історичний документ, але й потужний інструмент виховання. Вона вчить дітей цінувати своє коріння, поважати старших, любити рідну землю. Вона показує, що історія твориться не лише в кабінетах політиків, а й на шкільних партах, у сільських хатах, у серцях звичайних людей.

Аналіз творчо-педагогічної спадщини О. А. Захаренка свідчить про розробку ним такого поняття як «педагогіка конкретної мети», тобто «заснований на ідеях педагога метод впливу, за допомогою якого підготовка дитини до участі у виробничому, культурному і громадському житті суспільства здійснюється шляхом спільного визначення вчительсько-учнівських ідей-задумів та їх подальшої реалізації у системі школа-учень-родина» [7].

Основними завданнями «Педагогіки конкретної мети» є:

- виховання творчої особистості з метою створення кожної людини унікальною, розкриття індивідуальних природних особливостей, талантів та здібностей; уміння поводити себе у соціумі та цінувати інших людей, визнавати, що творчість є засобом самореалізації та саморозвитку особистості;

- залучення учнів до праці, втім, праця розглядається як можливість знайти те заняття, що найбільше подобається та сприяє розвитку особистості в обраній сфері;

- широке застосування авторської системи творчих ідей на всіх рівнях навчально-виховного процесу;

- покращення умов життя та існування шляхом удосконалення свого побуту, оточення власними силами, тобто створення для учнів комфортного середовища;

- виховання волелюбності та автономії у відстоюванні власних переконань, інтересів та вмінь.

Зважаючи на ці аспекти, автор наголошує на важливості створення концепції неперервного навчання та виховання, а також навчання через творчість, через інтерес до пізнання і самопізнання навколишнього світу.

Окрім того, О. А. Захаренко підкреслював важливість інтеграції навчального та виховного процесів, що в сучасних умовах є актуальним в рамках концепції сучасної школи, де акцент робиться не тільки на знаннях, а й на вихованні цінностей. Його методики базуються на розвитку емоційного інтелекту учнів, їхньої здатності до співпраці, самостійності та відповідальності. Такий підхід дозволяє формувати гармонійно розвинену особистість, здатну до саморегуляції та креативного мислення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, творчі ідеї О. А. Захаренка базуються на стратегії розвитку дитини як творчої особистості, яка має не лише багаж знань, умінь й навичок, а й здатна творчо мислити, виконувати завдання різної складності, аналізувати інформацію і навчатися з цікавістю. Окреслені ідеї корелюють із метою та завданням упровадження креативного підходу в сучасній школі, урахувуючи, що початкова ланка спрямована на формування особистості учня, здатного до самонавчання й пізнання і найбільшою мірою може реалізувати досвід педагога-новатора.

Педагогічна система О. А. Захаренка є зразком гуманістичної педагогіки, яка спрямована на розвиток особистості дитини, її творчих здібностей та моральних цінностей. Його досвід є цінним для сучасних педагогів, які прагнуть створити школу, де діти почуватимуться щасливими та успішними.

Таким чином, О. А. Захаренко, педагог-новатор, який перетворив звичайну сільську школу на осередок культури та духовності. "Енциклопедія" стала кульмінацією його педагогічної філософії, де школа – це велика родина, а кожен її член – цінна ланка в ланцюгу

покоління. Його педагогічна філософія ґрунтувалася на зрозумілих, але глибоких ідеях: школа – це родина, кожен учень – це особистість, а виховання – це процес творення людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладка Н. М. Творча авторська школа Олександра Захаренка. *Педагогічний Вісник*. 2003. № 3. С 11-12.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
3. Дубасенюк О.А. Методи науково-педагогічного дослідження у загальній системі методологічного становлення молодих дослідників. *Нові технології навчання: наук. метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., 2016. Вип. 89. Ч. II. С. 21-26.
4. Захаренко О. А. Гордієві вузли сучасної школи. Як їх розв'язати?. *Педагогіка толерантності*. 1999. № 3–4. С. 19–23.
5. Захаренко О. А. Творчі таємниці вчителя. *Початкова школа*. 1998. №3. С. 15-19.
6. Захаренко Олександр Антонович. URL: Електронний ресурс, режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення 26.02. 2025).
7. Захаренко С., Вовкочин Л. Педагогічна система Олександра Захаренка. *Вісник Черкаського університету*. 2017. Вип. №1. С. 38-45.
8. Педагогічні ідеї педагога-новатора Олександра Антоновича Захаренка. URL: [Педагогічні ідеї педагога-новатора Олександра Антоновича Захаренка](#) (дата звернення 26.02. 2025).
9. Філімонова Т. В. Захаренко Олександр Антонович (1937-2002). *Українська педагогіка в персоналіях: навч. посібник для студентів ВНЗ: у 2 кн. Кн. 2. XX століття; за ред. О. В. Сухомлинської*. К.: Либідь, 2005. С. 544-547.